

Praca konkursowa „*Historia
mojej małej Ojczyzny.
Wspomnienia o żołnierzach
SZP-ZWZ-AK Inspektoratu
Zamość oraz ich powojenne
losy*”

Spis treści:

- ❖ Czym było Polskie Państwo Podziemne?
- ❖ SZP – ZWZ – AK
- ❖ Stefan Rowecki „Grot” (1895 - 1944)
- ❖ Tadeusz Komorowski „Bór” (1895 - 1966)
- ❖ Powstanie Zamojskie (1941 - 1944)
- ❖ Bitwa pod Zaborecznem (1 luty 1943 r.)
- ❖ Róża Zamoyska (1913 - 1976)
- ❖ Stanisław Prus (1905-1944)

Czym było Polskie Państwo Podziemne?

Polskie Państwo Podziemne, zespół struktur prawno-państwowych, organizacyjnych i obywatelskich, które w latach II wojny światowej miały zapewnić ciągłość działalności państwa polskiego na jego własnym terytorium w warunkach okupacji tego terytorium przez wrogów.

SZP - ZWZ - AK

Służba Zwycięstwu Polski (SZP), Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) i Armia Krajowa (AK) to trzy z organizacji wchodzących w skład Polskiego Państwa Podziemnego. Dzień przed kapitulacją Warszawy, 27 września 1939 r., w polskiej stolicy powstała pierwsza ogólnokrajowa organizacja konspiracyjna - Służba Zwycięstwu Polski (SZP). Gdy generał Władysław Sikorski przejął władzę w rządzie na emigracji, w miejsce SZP powołał w listopadzie 1939 r. Związek Walki Zbrojnej (ZWZ). ZWZ w 1942 roku został przemianowany na AK. Nowa organizacja swoim zasięgiem objęła zarówno Generalne Gubernatorstwo, jak i ziemie wcielone do III Rzeszy.

Stefan Rowecki „Grot” (1895 - 1944)

Stefan Rowecki urodził się 25 grudnia 1895 r. w Piotrkowie Trybunalskim w rodzinie urzędniczej o tradycjach szlacheckich i niepodległościowych.

W 1906 r. rozpoczął naukę w polskim gimnazjum założonym przez inż. Narcyza Jacobsona w Piotrkowie. Okres ten był początkiem jego działalności niepodległościowej. Wiosną 1911 r. założył pierwszy w rodzinnym mieście i jeden z pierwszych na ziemiach polskich tajny zastęp skautowy.

W czasie kampanii polskiej w 1939 r. pod jego dowództwem brała ona udział w walkach w rejonie środkowej Wisły i na Lubelszczyźnie, wchodząc w skład Armii "Lublin".

Po kapitulacji armii, która nastąpiła w rejonie Tomaszowa Lubelskiego 20 września, Rowecki przedostał się do Warszawy.

Na początku października 1939 r. został szefem sztabu i

zastępcą dowódcy Służby Zwycięstwu Polski (SZP). W konspiracji używał pseudonimów "Jan", "Grabica", "Tur", "Inżynier", "Rakoń", "Kalina", "Dulęba" i "Grot".

Od stycznia 1940 r. pełnił funkcję Komendanta Obszaru nr 1 (Warszawa) Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), który powołano w miejsce SZP. W marcu tego roku objął formalnie stanowisko Komendanta ZWZ na obszarze okupacji niemieckiej, w tym samym czasie podporządkowany mu został również teren okupacji sowieckiej. W maju mianowany został generałem brygady.

Od 30 czerwca 1940 r. był Komendantem Głównym ZWZ. W grudniu 1940 r. z polecenia Roweckiego w Biurze Informacji i Propagandy utworzono specjalną komórkę "N", która

w październiku 1941 r. została przekształcona w Samodzielny Podwyział N, zwany "Akcją N", zajmujący się dywersją, wojną psychologiczną i propagandą wymierzoną przeciwko

Niemcom.

W wyniku zdrady został w czerwcu 1943 r. aresztowany. W obawie przed próbą odbicia generała Niemcy natychmiast przewieźli go do Berlina. Zaproponowali mu podjęcie współpracy, a gdy odmówił, uwięzili go w obozie w Sachsenhausen. Po wybuchu powstania warszawskiego (1 sierpnia 1944 r.) został na osobisty rozkaz Himmlera zamordowany w obozie w nocy z 1 na 2 sierpnia 1944 r.

Stefan Rowecki odznaczony był m.in. Orderem Virtuti Militari V i IV kl., Krzyżem Niepodległości, Orderem Polonia Restituta IV kl. oraz dziewięciokrotnie Krzyżem Walecznych.
(PAP)

Tadeusz Komorowski „Bór” (1895 - 1966)

Tadeusz Komorowski herbu Korczak, pseudonim "Bór", "Znicz", "Lawina", urodził się w Chorobrowie. Był zawodowym kawalerzystą. Karierę wojskową rozpoczął w armii austriackiej, walcząc w pierwszej wojnie światowej najpierw na froncie rosyjskim, a potem włoskim. W wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. dowodził 12. Pułkiem Ułanów i brał udział w bitwie pod Komarowem. Został odznaczony Orderem Virtuti Militari.

Brał udział w kampanii wrześniowej. Po aresztowaniu gen. Stefana Grot-Roweckiego objął dowodzenie Armią Krajową. Wraz z delegatem rządu na kraj i sztabem AK podjął kontrowersyjną decyzję o wybuchu Powstania Warszawskiego.

Od 30 września 1944 r. był Naczelnym Wodzem Polskich Sił Zbrojnych. Wraz z upadkiem Powstania dostał się do niewoli. 5 maja 1945 r. przybył do Londynu, gdzie przejął z powrotem z rąk gen. Władysława Andersa funkcję Naczelnego Wodza. W latach 1947-1949 był premierem rządu RP na uchodźstwie. Od 1956 r. wchodził w skład emigracyjnej Rady Trzech. Był współzałożycielem i przewodniczącym Rady Naczelnej koła AK oraz Rady Studium Polski Podziemnej. Z jego inicjatywy w 1966 r. ustanowiono odznaczenie pamiątkowe Krzyż Armii Krajowej.

W 1951 r. opublikował w Londynie swoje wspomnienia „Armia Podziemna”.

Zmarł 24 sierpnia 1966 r. Pochowany został w Londynie na cmentarzu Gunnerbury.

Powstanie Zamojskie (1941 - 1944)

Hitlerowskie władze partyjne oraz szefostwo oddziałów SS zdecydowały, że Zamojszczyzna ma się stać „niemieckim terenem osiedleńczym” w okupowanej Polsce. W ich zamyśle ziemie te miały zostać całkowicie zgermanizowane.

Przeprowadzono sondażowe wysiedlenia, które z czasem stały się coraz bardziej brutalne. Wypędzonych siłą z rodzinnych domów ludzi

początkowo umieszczono w obozach przejściowych m.in. w Zamościu czy Zwierzyńcu gdzie bezwzględnie rozdzielano całe rodziny, szczególnie dbając o to aby dzieci pozostały od matek.

Ludność Zamojszczyzny, częściowo trafiła do III Rzeszy, jako przymusowa siła robocza lub do obozów koncentracyjnych

(m.in. Majdanek, Oświęcim) . Od listopada 1942 r. do sierpnia 1943 r. deportowano ponad 110 000 mieszkańców regionu.

Dramatyczne losy Dzieci Zamojszczyzny – około 30 000 – to bezbronni ofiary, które nierzadko spotkał najokrutniejszy los. Przyjmuje się, że z wszystkich dzieci objętych przymusową akcją wysiedleńczą życie straciło ok.. 10 000, a ok. 4 500 przeznaczono do całkowitej germanizacji.

Za największą niemiecką zbrodnię tej operacji uznaje się unicestwienie wsi Kitów, gdzie Niemcy jednorazowo zamordowali 150 osób w tym wiele osób nieletnich. Wobec nieludzkiego terroru okupanta miejscowa ludność nie mogła i nie pozostała bierna.

Wybuchło Powstanie Zamojskie. Do walki z okupantem stanęli głównie synowie tej ziemi – żołnierze Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich, którzy w 85% byli pochodzenia chłopskiego. Wojda, Zaboreczno, Róża, Osuchy – to tylko niektóre miejsca w okolicach, których rozegrały się zacięte bitwy tego chłopskiego powstania.

22 lutego 1943 r. Niemcy wstrzymali akcję przesiedleńczą na Zamojszczyźnie. Był to jasny sygnał, że ich aparat policyjno-wojskowy nie może zapewnić bezpieczeństwa swoim nasiedleńcom i nawet kolejna fala brunatnego terroru, która już latem 1943 r. zalała i zniszczyła dziesiątki wsi oraz pochłonęła

kolejne polskie ofiary nie była w stanie przesłonić dokonań
Powstania Zamojskiego oraz złamać polskiego ducha oporu.

Bitwa pod Zaborecznem (1 luty 1943 r.)

1 lutego 1943 roku miała miejsce bitwa pod Zaborecznem w ramach Powstania Zamojskiego. Bitwa pod Zaborecznem to starcie, w którym partyzanci z Batalionów Chłopskich rozbili niemiecki oddział mający dokonać pacyfikacji wsi. W efekcie bitwy Niemcy na jakiś czas zaprzestali wysiedleń.

O godz. 8:00 rano oddziały niemieckie w liczbie około 400 ludzi pod dowództwem

majora Ernsta Schwiegera ruszyły na Zaboreczno od strony wsi Niemirówek i Antoniówka. Polscy partyzanci czekali w pobliskiej buczynie. Warunki pogodowe były sprzyjające

obronie, na polach zalegało sporo zmrożonego śniegu, przez który Niemcom ciężko było się przedzierać.

Partyzanci dostali wyraźny zakaz wychodzenia z lasu gdyż na otwartej przestrzeni byli by łatwym celem. Strzelając z ukrycia polscy partyzanci urządzili okupantom rzeź. Niemcy zostali zmuszeni do wycofania się a następnego dnia Tartak Tarnawatka dostał zamówienie na 103 trumny, stąd znane są przybliżone straty strony niemieckiej, liczba rannych jest nieznana.

Schwieger w raporcie ocenił liczbę oddziału partyzanckiego na 700-800 ludzi tymczasem było ich zaledwie 250. Straty polskie to jeden zabity partyzant, który nie posłuchał rozkazu i wychylił się z lasu. Dwóch partyzantów zostało rannych. Schwieger w swoim raporcie wychwalał znakomite dowodzenie bitwą przez kpt. Franciszka Bartłomowicza (znał tylko jego pseudonim, „Grzmot”).

Róża Zamoyska (1913 - 1976)

Urodziła się ona 3 czerwca 1913 roku jako córka Andrzeja i Wandy z Czetwertyńskich. Pochodziła z rodziny ziemiańskiej o patriotycznych tradycjach. Ojciec Róży Zamoyskiej został aresztowany przez gestapo za to, że nie chciał ujawnić miejsca schronienia poszukiwanych przez Niemców pracowników. Zginął w Oświęcimiu w 1941 roku.

Ślub Róży Żółtowskiej i Jana Zamoyskiego odbył się 30 kwietnia 1938 roku. Po ślubie młoda para zamieszkała w Zwierzyńcu, w wili położonej na wzniesieniu Folwarcznej Góry.

Nastaly lata wojny. We wrześniu 1939 roku Róża oddała swój dom na potrzeby uciekinierów. Udzielała im schronienia, zapewniała wyżywienie i pomoc sanitarną. Kiedy hitlerowcy na stacji kolejowej wyrzucali z wagonów wysiedleńców z terenów przyłączonych do Rzeszy z pomocą pospieszyła ludność Zwierzyńca i okolic. Bezdomnych rozmieszczano po domach w Zwierzyńcu i okolicznych wsiach, udzielano im pomocy. Wśród

niosących pomoc nie zabrakło Róży Zamoyskiej. Interesowała się losem wysiedlonych, jeździła po wsiach, udzielała wsparcia.

W połowie czerwca 1943 roku Niemcy utworzyli w Zwierzyńcu obóz przejściowy dla ludności wysiedlonej z zamojskich wsi, były wśród nich dzieci. Róża Zamoyska, jako przedstawicielka PolKO wystarała się o pozwolenie przekraczania bramy obozu. Mogła wejść tylko na pierwsze pole, gdzie działała administracja obozu. Widziała za drutami wychudłe, wynędzniałe, płaczące dzieci.

Dzieci uwięzione w obozie przejściowym kochała jak własne. Wystarała się o zezwolenie na dowożenie mleka dla najmłodszych. Oboje z mężem wstawali przed świtem, rozpalali ogień pod kuchnią, gotowali mleko, rozlewali do buteleczek, nakładali smoczki, okręcali każdą butelkę flanelą i wkładali do koszy z sianem. Rano Walerian Chordej odwoził ordynatową do obozu. Tam nie chronił jej ani biały fartuch, ani znak Czerwonego Krzyża na rękawie. Była traktowana brutalnie, doznawała zniewag słownych i fizycznych. Znosiła to, bo ratunek dla dzieci był najważniejszy.

W czasie istnienia obozu w lipcu i sierpniu 1943 roku dostarczono ponad 6 000 litrów mleka, ponad 12 000 kg chleba, około 95 000 litrów zupy. Róża Zamoyska czuwała nad gotowaniem posiłków dla ludzi z obozu. Dwa razy w ciągu dnia

wożono kocioł z zupą dla uwięzionych. Zupę gotowano w kuchni przy ochronce i w okolicznych gospodarstwach.

5 stycznia 1949 roku Jan Zamoyski posądzony o szpiegostwo został aresztowany. Uwięziony na Mokotowie, przeszedł przez ciężkie śledztwo, trwające półtora roku.

Jesienią 1956 roku ogłoszono amnestię dla więźniów politycznych i Jan Zamoyski został uwolniony. Wtedy okazało się, że Róża jest chora. W jednym płucu ujawniono ognisko gruźlicy. Praca ponad siły i wieloletnie cierpienia zrobiły swoje. Przez dwa miesiące leczono ją w szpitalu na Płockiej. Kuracja zakończyła się pomyślnie. Róża wróciła do zdrowia.

Róża Zamoyska zginęła tragicznie 5 października 1976 roku w Warszawie.

Stanisław Prus (1905-1944)

Ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty w Ostrów-Komorowie. 15 sierpnia 1929 Prezydent RP mianował go podporucznikiem ze starszeństwem z 15 sierpnia 1929 roku i 6. lokatą w korpusie oficerów piechoty, a minister spraw wojskowych wcielił do 3 pułku strzelców podhalańskich w Bielsku. 17 grudnia 1931 został awansowany na porucznika ze starszeństwem z 1 stycznia 1932 i 55. lokatą w korpusie oficerów piechoty. Po zakończeniu Szkoły Wysokogórskiej w Zakopanem został dowódcą kompanii. Z dniem 2 lutego 1932 został przydzielony na trzymiesięczny kurs instruktorów ćwiczeń ruchowych w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie. W czerwcu 1933 został przeniesiony do Korpusu Ochrony Pogranicza. Był dowódcą strażnicy w Świecinie. W 1936 ukończył kurs dowódców kompanii w Rembertowie i otrzymał przydział do 6 pułku strzelców podhalańskich w

Samborze. Na stopień kapitana został mianowany ze starszeństwem z 19 marca 1937 i 366. lokatą w korpusie oficerów piechoty. W marcu 1939 dowodził 2. kompanią 6 psp, w kampanii wrześniowej pełnił funkcję I adiutanta pułku. Jeniec wojenny w obozie na Dębnie (Kraków). Po zwolnieniu wstąpił do ZWZ w Krasnymstawie. Od jesieni 1940 komendant obwodu zamojskiego ZWZ-AK i inspektor Inspektoratu Zamość AK. Brał udział w licznych potyczkach, bitwach i obławach niemieckich jak „Sturmwid I” i „Sturmwid II”. Po wkroczeniu Armii Czerwonej na teren Zamojszczyzny Prus pozostał na wówczas zajmowanym stanowisku, przeniósł się do Lublina i w ukryciu kierował podległą strukturą. W połowie listopada 1944 został aresztowany przez NKWD w kotle przy ul. Czeskiej i uwięziony. Okoliczności, aresztowania i śmierci są niewyjaśnione. Jest wiele wersji tych wydarzeń. Według jednej z nich został zamordowany w grudniu 1944 na zamku lubelskim.